

Մխիթար Գոշ

Գիրք Դատաստանի

18

ԳԼՈՒԽ ՄԱ ՎԱՍՆ ՍՊԱՍԱՒՈՐԵԼՈՅ ԵԿԵՂԵՑՈՅ

Պաշտօն եւ պատարագիրք եւ սպասք եկեղեցոյն ի գլխաւոր քահանային տանն եղիցին, որպէս եւ յառաջագոյն կարգեալ է: Գլխաւոր քահանայն զեկեղեցին մի՛ իշխեսցէ թողուլ եւ գործոց տան իւրոյ պարապել, այլ մշտնջենաւոր ի սուրբ եկեղեցոջն կացցէ, զի պաշտօնն եւ զաղօթքն տուընջեան եւ գիշերոյ ժամուցն եւ զտեսչութիւն ժողովրդեանն մի՛ խափանեսցէ: Իսկ այլ ընկերքն զամառն փոխանակաւ կացցեն ընդ նմա անպղերգաբար: Ապա թէ իցէ ոք, որ սխալեսցի ի պաշտմանէն պղերգութեամբ կամ երկրական հոգովք, մի՛ իշխեսցէ ի մտիցն մասն առնուլ: Քահանայքն միակամ լիցին յօրհնեալ միաբանութեամբ զժողովուրդն եւ որոշել ի սրբոյ եկեղեցոյ: Բարեկարգապէս եցոյց զդատաստան հասոյից եւ զսպասաւորութիւն քահանայից աստուածային եւ սուրբ կանոնս, եթէ ոք կամեսցի ճշմարտութեամբ կալ ի գործ քահանայութեան, ապա թէ ոչ՝ անպարտ լիցին դատաստանք եկեղեցոյ եւ զպարտաւորութիւնն առցեն հեղգացեալքն:

ԳԼՈՒԽ ՄԲ ՎԱՍՆ ՎԱՆԱՑ ԵՒ ՆՈՑԻՆ ԵԿԵՂԵՑԵԱՑՆ

Կամ եղեւ ինձ եւ յաղագս այսոցիկ սակաւ ինչ գրել, զի ոչ փոքր ինչ հակառակութիւն ի մէջ մեր լինի յաշխարհի յաղագս այսոցիկ աշխարհական քահանայից եւ վանաց: Սակայի ընդ միտ ածի եւ վասն կանոնաց մեծին

Յատուկ Պոէմ

Սահակայ, թէ որքան գեղեցիկ եւ ըստ կարգի բաժանէ զվանաց եւ զեկեղեցոյ, որ յաշխարհի, գիասս եւ զտօնս, եւ այժմ շփոթեալ եւ ապականեալ է այն ամենայն: Վասն այնորիկ լռեցաք յայսոցիկ դատաստանաց, զի թէ ի սրբոյն ոչ պատկառեն ի բանից, զիա՞րդ եւ ի մերոց: Եւ թէ վասն սորին դատաստանի կամի ոք զի ուղղիցէ, այնոքիւք արժան է վարիլ եւ ոչ այլազգ, զի թէ եւ կայր կարծիս՝ այժմու գրելովքս դատաստան դատել, ոչ էր ի դէպ մեզ յանդգնիլ, թող թէ բնաւին ոչ էր կարծիս: Ըստ այսմ կարծեմ եւ յամենայն ի մեր աշխատութիւնս:

ԳԼՈՒԽ ՄԳ ՎԱՍՆ ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՆՆՋԵՑԵԼՈՑ

Ի յիշատակս ննջեցելոցն յընտանեաց նոցա, որ ինչ ըստ կարգի օրինաց քրիստոնէութեան, զոր հրամանաւ սուրբ հարցն կատարեն զմխիթարութիւն հոգոց նոցա՝ կամ զքառասուն եւ զագապս ի հանգիստ նոցա, կամ զտուրս, զոր ինչ եւ հրամայիցէ վախճանեալն հոգոյ իւրոյ, մի՛ իշխեսցեն յայլ եկեղեցիս կամ ի կրօնաւորս տալ, այլ անդէն գեղջի երիցուն լիցի եւ վանաց՝ այնպիսեաց հասք, եւ իւրեանց տան երիցուն, ուր շնորհօք սուրբ աւազանին վերստին եղեւ ծնեալ եւ պսակեալ եւ կենաց հացիւն կերակրեալ, ուստի եւ յղարկեալ առ Աստուած երթայ: Իսկ յորժամ հարկաւորն յիւրում եկեղեցոջն կատարեալ լինի եւ կամեսցի աւելորդս ինչ առնել յայլ եկեղեցիս, կամ ի կրօնաւորս, կամ յաղքատս, ապա լիցի համարձակ առնել ինչ: Յոյժ ուղիղ է այս դատաստան՝ յետ զհարկաւորն առնելոյ յիւրն եկեղեցոջ, ապա յայլս կամ ի կրօնաւորս տալ: Կամ թէ պատահի յաղագս անձեռնհասութեան եւ կամ յաղագս յուսոյ ի հեռաւորս եւ զհարկաւորն տալ հաւանութեամբ իւր տան երիցուն եւ հրամանաւ իւր վանաց առաջնորդին, զնոսա ըստ կարի շահելով, ներելի են եւ այնոքիկ, յորժամ չիցէ յաղագս զիւրն արհամարհելոյ: Ապա թէ ոչ կամեսցին նոքա, անդէն որքան կարեն արասցեն. եւ այդ անհակառակ է:

ԳԼՈՒԽ ՄԴ ՎԱՍՆ ԲԱՆԱԴՐԵԼՈՑ

Ժողովրդական ոք, որ յաղագս պէսպէս սխալանաց ինչ բնադրեալ լինիցին յեպիսկոպոսաց, թէ մեռանի՝ ոչ թաղէ քահանայն, եւ ոչ երեխայ մկրտել: Եւ թէ դէպ լիցի երեխայ հասանել այնպիսոյն կամ մեռել ոք, քահանայն մկրտեսցէ զերեխայն եւ զմեռեալն թաղեսցէ եւ զայլ կարգս բանին պնդութեամբ պահեսցէ

անլոյծ: Ջինքն զբանադրեալն հրամայէ չթաղել, թէ մեռանել հասանէ, եւ թէ երեխայ է բանադրեալն՝ չմկրտել, այլ զտան մեռեալն թաղել եւ զերեխայն մկրտել: Եւ երկուցն օրինադրէ եպիսկոպոսաց, զի մի՛ զբոլոր տունն ընդ բանիւ արասցեն, եւ կամ քահանայն անգիտաբար վասն միոյն բանադրանաց զայլսն զրկեսցէ: Նաեւ ոչ քահանայի օրէն է յաղագս միոյն զամենայն տունն բանադրել, եւ այլ քահանայ, թէ այդպիսի պատահի, թաղեսցէ եւ մկրտեսցէ, բայց զայլ սահման պահեսցէ: Եւ թէ առաւելութեամբ իցէ բանադրանքն, աղաչանօք յայտ ածելի է, զի մի՛ այլքն ընդ բանիւ կացցեն վասն միոյ մեղուցելոյն:

ԳԼՈՒԽ ՄԵ ՎԱՍՆ ՓԱԿՈՂԱՅ ՋԵԿԵՂԵՑԻ

Քորեպիսկոպոսունք մի՛ իշխեսցեն փակել զեկեղեցոյ դուռն եւ խափանել զաստուածային աղօթից ժամն վասն օրընթրեաց կամ վասն միոյ յանցանաց, բայց զպարտաւորս ընթրեացն եւ զմեղուցելոցն անձինս բանադրեսցեն: Կարծիս տայ, թէ յաղագս այլոյ յանցանաց հրամայէ փակել: Յայտ է, թէ ոչ եւ վասն միոյ յանցանաց փակել ի դէպ է զեկեղեցին եւ խափան առնել սպասաւորութեանն, այլ սպասաւորացն սաստել յանցաւորացն, թէ փակել տան զեկեղեցիս, բայց թէ պատահի հակառակ շինել եւ առանց հրամանի: Ջսոյն սաստ դնէ եւ գեղջաւագաց՝ հանդերձ նզովիւք:

ԳԼՈՒԽ ՄՋ ՎԱՍՆ ԳԵՐԵԼՈՑ ԱՐԱՆՑ ԵՒ ԿԱՆԱՆՑ

Յորժամ վասն մեղաց մերոց աշխարհս գերեցաւ, բազում արք եւ կանայք, որ ի գերութեան էին, եւ նոցա ամուսինքն՝ աստ, առանց վարդապետաց հրամանի կանայս առին, եւ արանց եղեն: Վասն այնպիսեացն սահմանեցաք այսպէս: Զի թէ յառաջ քան զեւթն ամ ոք յանդգնեցաւ, մինչ զուգակիցքն ի գերութեան էին, եւ այլ առին, այնպիսեացն ի պոռնկութիւն համարեսցի, եւ գան եւ պատուհաս կրեսցեն, եւ յընչից եւ ի ստացուածոց առնուլ եւ աղքատաց տալ, եւ զատուսցեն ի միմեանց, եւ ապաշխարեսցեն եւթն ամ: Եւ յետ եւթն ամին թէ դառնան ամուսինքն ի գերութենէն, իւրաքանչիւր ոք զիւր ամուսինն առցէ, ապա թէ ոչ՝ յետ ապաշխարութեանն կալցին զոր առինն: Եւ նոքա, որք դառնան յետ եւթն ամի, օրհնութեամբ այլ կանայս առցեն, եւ այլ արանց լինին, եւ կրկնոցից ապաշխարութիւն ի վերայ եղիցի: Իսկ որ հաբերեացն ցեւթն ամն, յետ եւթն ամին

այլ առցէ առանց տուգանի եւ պատուհասի, եւ կրկնոցից ապաշխարութիւնն ի վերայ եղիցի: Նոյնպէս որ յետ եւթն ամին դառնան ի գերութենէն, եթէ կամք իցեն՝ այլ կին առցեն, եւ այլ առն լիցին, եւ նոյնպէս զկրկնոցացն ապաշխարեսցեն: Զայս իսկ առեալ է զվերջնոյ կանոնի գիրաման, զոր եւ մեք չափաւորապէս ըստ զանազանութեան եդաք եւ ի մերն, եւ զսոյն աստ յաւելաք, զի աստ ամենակատար իսկ է այս դատաստան: Եւ եթէ ինչ ի մերն հակառակ կարծեսցի, այսոքիւք վարելով՝ անբամբաս մեք մնասցուք, զի խնդիր մեր այն է, զի ճշմարիտ լիցի յեկեղեցիս դատաստան:

ԳԼՈՒԽ ՄԷ ՎԱՍՆ ԵԿԵՂԵՑՈՅ ԺԱՌԱՆԳԱՒՈՐԱՑ

Եթէ այր ոք կամ կին ի սրբոյ եկեղեցոյ անորդի մեռցի, ի կենդանութեան իւրում իշխան լիցի ինքն ունել զամենայն ինչ, եւ անցեալ ըստ ինքն՝ ի մերձաւորաց չիշխէ հեռացուցանել զհող, եւ զջուր, եւ զժողովուրդ: Եւ ի մերձաւորսն, եթէ բազումք են, եւ կամի զմի ոք որդի առնել, իշխան է առնել՝ որ զնա հեշտ ոք կալցի: Եւ թէ կամի վաճառել կամ հոգոյ տալ, իշխան է: Իսկ եթէ ոք յորդեգրաց ի քահանայութիւն ձեռնադրի կամ գեղջն վկայութեամբ, կամ յանձնէ, որում չէր անկ քահանայութիւն, զկէս շնորհին կալցի յաղագս ձեռնադրութեանն անհարկ, զկէս շնորհին, զհող եւ զջուր բաւանդակ սրբոյ եկեղեցոյն յանկաւորսն թողցէ: Եւ անցեալ ըստ քահանայն եւ ըստ կին նորա՝ ամենայն շնորհն իսկ բաւանդակ յանկաւորսն երթիցէ, զի չվայելէ սրբոյ եկեղեցոյ զժառանգութիւնն յանկաւորացն հեռացուցանել եւ տալ հեռաւորաց եւ օտարաց: Բայց եթէ անկաւորացն կամաւորութեամբ կամ հաճելով տալ՝ թողացուսցէ վարդապետն եւ զայն՝ մի շինականի ումեք, այլ սրբոյ եկեղեցոյ յուխտէ, թէպէտ եւ հեռաւրո իցէ՝ իշխան լիցի մերձաւորեցուցիչն մերձաւորեցուցանել: Ապա թէ գեղ դիպի, որ իրիցուն ի ժառանգութիւն բարձեալ իցէ, ժառանգութիւն սրբոյ աթոռոյն է, զոր վարդապետն կամի՝ ժառանգեցուցանէ, իշխան է: Եւ այս սահմանադրութիւնս Հերակլեայ է եւ Խոսրովայ լինելով ժամանակօք եւ այսր լիցի: Բայց յառաջ քան զնոցա ժամանակն որ ինչ լեալ է, մի՛ շարժեսցի, զի չգիտէ ինչ հաստատութեամբ, որպէս կալեալ է՝ կալցին: Բայց նոցա ժամանակացն եւ յայսմ հետէ եւ յաւիտեան այս գիր հաստատուն կացցէ, եւ մի՛ ոք անցցէ ըստ այսմ սահմանաւ: Տեսցուք եւ զայս հոգեւոր դատաստան, զի իշխան առնէ իւրոցն տալ ում եւ կամի, իսկ զեկեղեցոյն չհեռացուցանել յանկաւորացն: Եւ թէ պատահի ի հեռաւոր

անկաւորաց կամ յօտարաց, զոր որդեգիր արար, քահանայանալ, զկնի իւր ի մերձաւոր յանկաւորսն ասէ թողուլ. զի թէ պատահի ի նոցանէ քահանայանալ՝ կալցին, ապա թէ ոչ՝ նոցին կամօք յօտարս տալ իշխան լիցին առաջնորդքն, սակայն ի տանէ քահանայութեան իցէ՝ զոր ժառանգ առնեն: Յայսոսիկ զայս առաւելուլ ի դէպ է, զի ոչ միայն յորժամ ժառանգաւորքն բարձեալ լինին յեկեղեցոյն՝ սուրբ աթոռոյն է այն, այլ թէ պատահին անկաւորքն անարժան լինել, թէ քահանայք իցեն, թէ ոչ իշխան է զարժանաւորսն ի քահանայից կացուցել: Եւ այդ ըստ ճշմարտութեան է:

ԳԼՈՒԽ ՄԸ ՎԱՍՆ ՔԱՀԱՆԱՅԻՑ, ՈՐ ԱՋԱՏ Է ՅԱՄԵՆԱՅՆԷ

Ազատք յորժամ զիւրեանց զերդ եւ զմարդ բաժանեն, յոլովք չարակամութեամբ առնեն եւ զմանկունս եկեղեցոյ ըղնձանան ծառայս առնել եւ ի ստրկութեան պահեն, որ չվայելէ քրիստոնէից: Ջի երիցս երանելոյն Տրդատայ թագաւորին զսուրբ եկեղեցոյ զժառանգութիւնն ընդ այլ ազատաց տունս կարգեալ է, եւ ազատ էին որդիք սրբոյ եկեղեցոյ, հող եւ ջուր: Եւ ի Պարսից թագաւորութեան ժամանակին թէպէտ եւ ի պէկար արկին, սակայն տունն ի դիւանի յայտնի էր եւ չէր խառնեալ ընդ շինականսն, բայց միայն զհարկսն տային յարքունիսն: Արդ եթէ ոք ագահութեամբ ակամբ հայեսցի եւ զազատ մանկունս եկեղեցոյ ի բաժին եւ ի վիճակ ծառայութեան արկանիցէ, այնպիսին ի մեր ժողովոյս օրինութենէն հեռի եղիցի, եւ մի՛ եղիցի իշխանութիւն վարդապետին եւ քահանայից զայնպիսոյն զպատարագս օրհնել: Այլ եւ ոմանք զՈզիայի ախտն ախտանան եւ ըստ իւրաքանչիւր կամաց, եւ ըստ իւրաքանչիւր ֆրմի բաժանեն շնորհս սրբոյ եկեղեցոյ եւ որպէս կամին մատակարարեն, եւ վարդապետին հրամանի եւ օրինաց ունկն չդնեն, այնպիսիքն նոյնպէս ի մեր օրինութենէ հեռի եղիցին, որք յանդգնին զայնպիսի ինչ առնել: Լուիցեն ազատք ի Վիրս, զի զայսպիսի լուծին զուղիղ եւ զկանոնական զնախագոյն հրաման:

ԳԼՈՒԽ ՄԹ ՎԱՍՆ ՎԱՆԱՑ

Ոմանք տանուտէրք եւ ազատք ի վերայ վանաց իշխանութիւն առնեն եւ վանական՝ զոր կամին հանեն եւ զոր կամին՝ նստուցանեն վասն ժլատութեան: Այլ եւ ոմանք իսկ ի վանս նստին եւ ըստ գրեցելումն, որպէս թէ չունիցին արդեօք տուն

հաց ուտելոյ, որ զեկեղեցեաւն Աստուծոյ արհամարհեն անպատկառելի անամօթութեամբ: Այնպիսիքն եթէ յուղղութիւն գան եւ յեպիսկոպոսն թողուն, որ տեսչութիւն առնէ սրբոցն լուսոյ եւ պաշտման եւ դպրոցս կարգաւորելոյ, այնպիսեացն անցելոց մեղացն թողութիւն շնորհեալ եղիցի, եւ ի ժողովոյս օրհնեալ եղիցին: Եւ ժողովրդեամբ, եւ օրհնութեամբ, եւ պտղաբերութեամբ, եւ ուխտադրութեամբ երթիցեն եւ աղօթեսցեն ի վանօրեայսն, որպէս պարտ է յիւրեանց հարանցն վաստակս եւ յաղօթանոցս, բայց ժլատանալ եւ հանել ինչ մի՛ իշխեսցեն: Ապա թէ հակառակ ինչ կայցեն հրամանի հարանցն եւ մեր պատուիրանցս, այնպիսիքն ի մեր օրհնութենէ հեռի եղիցին եւ զհատուցումն ի սրբոց վկայիցն ընկալցին: Որպէս եւ գրեալ է, թէ արասցեն վրէժխնդրութիւն յազգս եւ յանդիմանութիւն՝ ի ժողովուրդս:

ԳԼՈՒԽ ՄԺ ՎԱՍՆ ՏԿԱՐԱՆՈՑԱՅ

Ոմանք ի տկարանոցս իշխանութիւն առնեն եւ հարկս, եւ նշեմս, եւ կերակուրս, եւ ըմպելիս պահանջեն բռնութեամբ, եւ զիւրեանց գործակալս ի վերայ գումարեն, եւ կոռով եւ պահակութեամբ նեղեն, եւ զողորմելի եղբայրսն չարչարեն անխղճաբար, որում մանաւանդ առաւել դարման տանել պիտոյ էր եւ ամենայն քրիստոնէից պատել զամենայն վէրս նոցա: Արդ, եթէ ոք յայսմ հետէ յանդգնի զայսպիսի ինչս առնել ի տկարանոցս, անողորմ դատաստանաւ դատելոց են այնոքիկ, որ ոչ առնեն զողորմութիւն:

ԳԼՈՒԽ ՄԺԱ ՎԱՍՆ ՈՐ ԵՐԹԱՆ ԲՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Ի ՎԱՆՍ ԻՋԱՆԵՆ

Ոմանք ազատք եւ հեծեալք, որ ի գեղորեայս հասանեն, որոց բնաւ ի վանսն տեղի լինի, ի գեղ չիջանեն, այլ ոմանք կանամբք եւ նաժշտօք ի վանս իջանեն եւ այնպէս կոխեն զկանոնս հարցն, եւ գուսանօք եւ վարձակօք ի սրբութեան եւ ի պաշտամանց տունն ընթրիս ուտեն, որ սոսկալի է քրիստոնէից լսել, թող թէ տեսանել: Արդ, զվերագրեալ կանոնսդ ի լսելիս այնպիսեացն ընթերցցին վանաց երիցունքն. եթէ լինին լսող եւ երթան ի գեղորեայսն իջանեն՝ բարի է, ապա թէ ի նմին անհնազանդութեան կացցեն՝ այնպիսիքն նոյնպէս ի մեր օրհնութենէն հեռի եղիցին եւ զվրէժխնդրութիւնն ի սրբոցն ընկալցին: Ջի վանքդ անուն

հանգստարան սրբոց կոչի եւ օթեվանք եպիսկոպոսաց, եւ քահանայից, եւ աբեղայից, եւ աղքատաց: Եւ ազատք եւ կանայք, եւ հեծեալք եւ արք, մինչ կոչելով կոչին, մեծաւ երկիւղիւ պարտ է աղօթել եւ աղօթից եւ պաշտաման հաղորդել, որպէս վայել է ի տան Աստուծոյ: Այսքիկ օրինադրական դատաստան յայտնի է ամենեցուն:

ԳԼՈՒԽ ՄԺԲ ՎԱՍՆ ԹԷ ՔԱՆԻ՞ ԱՋԳ ԱՌՆՈՒՆ ՋԻՐԱՐ

Ջի որպէս առ ամենայն մեր աթոռակիցս հարկ եղեւ գրել ի նոյն նիւթիւ տասներորդ ամի տէրութեան Խոսրովայ՝ որդոյ Որմզդի, զնոյն եւ առ քո սրբութիւնդ հարկեցաք գրել՝ պինդ ունել զպատուէր Հոգոյն Սրբոյ ի ձեռն Օրինաց եւ Մարգարէից, զոր առաքելական կանոնադրութեամբ հաստատեցին սուրբ եւ ուղղափառ վարդապետքն: Բայց մանաւանդ առաւելագոյն զգուշանալ յանիծեալ ամուսնութենէ մերձաւորաց, որ ազգաւ մոտաւորութիւն է, եւ կործանին յայնքան չարիս: Քանզի ոչ միայն զխառնակութիւն ազգահամարութեանն գործեն այնպիսիքն, այլ եւ զագահութիւն, որ է արմատ ամենայն չարեաց, ասէ առաքեալն, զհեթանոսաց օրէնս անաստուածս լինել, որպէս եւ նախամարգարէիւն ծանօթացոյց աստուածապաշտաց. եւ բիւր եւ այլ չարիս, որպէս եւ իմաստնոց յայտնի է: Ջի թէ աստուածային բերանն անիծանէ զմարդիկ, որ փոխեն զընկերի եղեալ սահմանս, իսկ զԱրարչին զբոլորեցունց զսահմանադրութիւն եւ զպատուէր առ ոտն կոխել եւ հարկանել եւ արհամարհողք լեալք, մեծի բարկութեան ճանաչելի է այս, վասն նոցա եւ այլք: Եւ յայտ անտի է, զի ի հնումն, զորս ըստ ելից, Աստուած այսպէս ասաց, թէ ըստ կրօնիցն ազգացն Եգիպտացոց եւ Քանանացոց մի՛ երթայցէք, ես եմ Տէր Աստուած ձեր: Եւ ի կարգ արկեալ՝ զայսպիսի անկողինս կոչեաց խայտառականաց առականս, որով ամբարիշտքն վարէին: Հրաժարեցոյց յառաջին ազգէն եւ ապա՝ յերկրորդէն եւ հասեալ յայն, զոր մեք խորթս կոչեմք, եւ ասէ՝ մի յայտներ, զի համմօրեայ քոյր է: Եւ ապա յետ ոչ սակաւ բանից եւս զարմանալոյ արժանի իմն նշանակէ. քանզի իբր ասաց, թէ համմօրեայ քոյր քո է, դարձեալ երկրորդէ այսպէս, թէ զառականս կնոջ եւ դստեր նորա, որ լինի մին կին, եւ միւսն՝ խորթ, մի՛ յայտնեսցես եւ զդուստր ուստեր նորա, այսինքն է՝ զխորթին, եւ կամ զդուստր դստեր նորա մի՛ առնուցուս, քանզի ամբարշտութիւն է: Ապա վերագոյնս քան զայս նշանակէ, որ նոյն մեզ երրորդ ազգ կարծի, ըստ

յառաջ յայտնագոյնդ առնելոյ մեր, զառականս դստեր ուստեր քոյ կամ դստեր դստեր քոյ մի՛ յայտնեսցես: Բայց մի՛ ոք կարծեսցէ զասացեալս ի վերայ ծնողին միայն, այլ եւ՝ որք ի նմանէն, քանզի այս կատարեալ յիմարութիւն է, քանզի ոչ ուրուք եղբայր առանց հօր կամ քոյր, այլ թէ եւ հօրաքեռ որդի կամ մօրաքեռ, քանզի եւ ազգակցութիւն մի է, նոյն եւ որդոց: Զի որպէս առաջին, եւ երկիր եւ երիր՝ ազգ ասին, այսպէս եւ եղբօրորդոցն եւ կամ այլոց առ միմեանս առաջին ազգն, եւ երկրորդն, եւ երրորդն, եւ քառորդ՝ ազգ ասին: Եւ ոչ այսչափ. բայց եւ այլ որոշումն, արժանի զարմանալոյ, ուսուցանէ աստուածազանն մեզ Օրէնք. զառականս նուոյ մի՛ յայտնեսցես եւ զդուստր դստեր նորա եւ կամ զդուստր ուստեր նորա մի՛ առնուցուս: Որ ցուցանէ զայս. իբր թէ մեռեալ որդոյն, եւ նուոյն առն այլում եղեալ եւ ծնեալ ուստր, եւ նորա կին առեալ այլ դուստր ծնանիցի՝ մի՛ առնուցուս զնա ի կնութիւն, զի ամբարշտութիւն է, այսինքն՝ զկատարեալն իսկ զսահման ցուցանէ՝ զի՞ գարշելի է յամուսնութենէ: Իսկ Սուրբ Հոգին Ովսեաւ մարգարէիւ զամենայն անհնարին եւ զչարաչար մեղս փոքր համարեցաւ առ այսու յանցմամբ եւ ամբաստանութեամբ: Լուր որ զասացեալս նշանակէ. եթէ լոկ անուամբ գոյ, զի՞նչ հարազատութիւն է միջի կայ, ասէ. դատաստան Տեառն է ընդ բնակիչս աշխարհի, զի ոչ գոյ ճշմարտութիւն, եւ ողորմութիւն, եւ գիտութիւն Աստուծոյ ի վերայ երկրի, այլ անէծք, եւ ստութիւն, եւ գողութիւն եւ շնութիւն, եւ սպանութիւն հեղեալ ի վերայ երկրի: Իսկ աւելի ամբարշտութիւն եւ մեղք կսկծելի այն են, որ արիւն ընդ արիւնս խառնեն, որ է ազգականաց ամուսնութիւն: Եւ հատուցումն այնմ զայս պատմէ. վասն այդր, ասէ, առցէ սուգ երկիր եւ նուաղեսցի ամենայն բնակչօք իւրովք, այլ եւ գազանք անապատի, եւ սողունք, եւ թռչունք երկնից պակասեսցին, զի ոչ ոք էր, որ յանդիմանէր եւ դատէր: Արդ, մինչ բանն յանդիմանութեան եւ դատելոյ զայնպիսիսն ձեզ հաւատացաւ, եւ անփոյթ առնես՝ եւ զանձն դատապարտես, եւ որոց իշխեսն: Բայց եթէ արիւն յարիւն ոչ տաս խառնել, որ մինչեւ արիւն մերձաւորութեանն սպառի, արդարութեամբ կատարեալ զարդարես զքո վիճակդ: Իսկ յանդգնելոց եւ պատերազմասիրաց ընդ Հոգոյն Սրբոյ՝ բան կանոնին, զոր երանելի հարցն ի Քրիստոս հաստատեալ է եւ մինչեւ ցայժմ իբրեւ զարեգակն անշիջանելի պահի, նոցա զայս աւանդեսցես. սկիզբն ի հինգերորդէն յառաջ, քանզի որ յանասնոցն բնութիւն սիրելի էր անկանել, այնց ողորմութիւն արարեալ՝ զսահմանն մեղմացուցին, բայց լաւացն բնիկն է, որում տեղեակ է քո սրբութիւնդ: Յամենայն գրեթէ ի կանոնս այնոցիկ եդաւ սահման, այլ լիով աստ, զոր առեալ եցոյց յՕրինաց եւ ի Մարգարէից: Զոր

եւ մեզ զայսոսիկ քննելի է, թէ ո՞ր արդեօք յաւելուած ըստ նորոյն եղեւ ի ձեռն կանոնաց: Քանզի Օրէնքն հրաժարեցոյց զառ ի հօրէ եւ զառ ի մօրէ քեռէ, որ է ըստ այսմ. թէ պատահի առնուլ կին, եւ նորա դուստր իցէ եւ եթէ զկնի առնելոյն ծնանիցի: Իսկ կանոնք հրամայէ ըստ այսմ. մի՛ տալ զխորթս միմեանց եւ մի՛ զառ ի նոցանէ զծնունդս մինչեւ ի զարմն երրորդ, ապա ծնեալ ի ծնողաց խորթուցն մինչեւ ցորդիսն թոռանց որդոցն, որ լինին հինգերորդ ազգ, ապա ամուսնասցին: Այլ խորթս միմեանց զխորթակիցսն ասէ մինչեւ ցերրորդն, յայտ է, զի զչորրորդին հրամայէ, եւ ծնեալ ի ծնողաց խորթուցն մինչեւ ցորդիսն՝ երրորդին ասէ, որ խորթօքն լինի չորրորդ եւ ծնողքն՝ հինգերորդ: Եւ զայս ասէր, թէ պատահի մինն ի խորթուցն, եւ մինն՝ ի ծնողաց խորթուցն, եւ կամ ի խորթուցն ծնողաց՝ չորրորդ, եւ ծնողքն՝ հինգերորդ, ապա ամուսնասցին: Եւ զի Օրէնքն զհօրքոյր կամ զմօրքոյր յիշէ, իսկ կանոնք զծնունդս նոցա եւ զծնունդս զեղբօր մօր եւ զայլոցն միապէս հրաժարեցուցանէ: Զխորթուց եւ զթոռանց, որ յորդոյ եւ ի դստերէ, եւ զեղբարց ծնունդս կան նոնք եւ Օրէնք միօրինակ հրաժարեցուցանեն. նմանապէս եւ՝ զծնունդս. որ ի նուէ:

ԳԼՈՒԽ ՄԺԳ ԴԱՐՁԵԱԼ Ի ՆՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Գիտելի է, զի կանոնք հրամայէ՝ մի՛ ոք իշխեսցէ խնամութիւն առնել մինչեւ ի չորրորդ եւ ի հինգերորդ զարմն: Զնոյն իսկ զՕրինացն ասէ, զի զերրորդ զծնունդն, զոր հրամայէ չառնուլ, յայտ է, զի զչորրորդին հրամայէ առնուլ, եւ որ առնու՝ լինի հինգերորդ: Եւ զայս յամենայն ընտանութիւնս է իմանալ, եւ այս է չորրորդն եւ հինգերորդն: Եւ թէ Օրէնքն եւ կանոնք զխնամիս ոչ յիշեն, յաղագս զմի ցուցանելոյ օրինակ՝ նման այլոցն բաժանիլ ծննդոք. զի զայս ասէ Օրէնքն՝ երկուս քոյրս ոչ առնուլ, եւ կանոնք զքոյր կնոջ յընտանութիւն առն փոխել ասեն: Ուստի յայտ է, զի այսպէս ամենայն օրինակաւ խնամիք յընտանութիւն փոխին, եւ աստ այլոց մերձաւորաց՝ ծննդոք զատանին: Եւ արդ, ըստ Օրինաց եւ կանոնաց այսպէս զուգին, թէ եղբարց ծնունդք իցեն եւ թէ այլոց, զի առաջին՝ ծնողքն ի թիւ ոչ անկանին, զի վասն այնր իսկ զարմ ասէ չորրորդ կամ հինգերորդ: Եւ դարձեալ՝ զի մի՛ խոնարհագոյն քան զայն իցէ, զի չորրորդ ի միոյ կողմանէ ասէ լինել, եւ թէ ի միւս կողմանէ մին պակաս լինի՝ անխարելի է. եւ այս յայտ յՕրինացն է՝ զառականս մի՛ յայտնեսցես. իւր իսկ ասէ, զի երրորդին ոչ հրամայէ եւ զչորրորդն առնու, եւ առնողն՝ հինգերորդ: Նոյն է ըստ կանոնացն: Եւ թէ հինգ

պատահի լինել՝ բարի է, եւ զարմիցն հինգ լինել նոյն է. եւ թէ որքան մի կողմն իցէ, եւ միսն նոյն գտանի՝ առաւելութիւն է, ապա թէ ոչ գտանի՝ լիցի որպէս ցուցաւդ: Եւ թէ երեք ի մին կողմանէ իցէ, եւ երկու՝ ի միսն, եւ այս լինելի է, զի որպէս հրամայեցաւ յՕրինացն՝ զչորրորդն առնուլ հինգերորդին, զի յորժամ առցէ, մնասցէ երրորդն: Նոյն է՝ երեք ի մին կողմանէ իցէ, եւ երկու՝ ի միսն, ի լինելն մնայ երեք: Նոյն լիցի եւ որդոցն, զի մի է հեռաւորութեան օրինակն: Սոյնպէս, թէ երեք ի մին կողմանէ իցէ, եւ երեք՝ ի մին, ի լինելն մնայ չորրորդ. եւ այդ ըստ հինգերորդ զարմիցն է, որպէս այն՝ ըստ չորրորդին: Այսպէս յամենայն խնամութիւնսն այնոքիկ լիցին, զի ի լինելն մնայ երեքն կամ չորսն: Բայց հինգերորդն լիցի քահանայից, եւ չորրորդն՝ աշխարհականցն ամենեցուն: Իսկ երեք ի մի կողմանէ, եւ մին՝ ի միսոյն, ոչ է լինելի. նոյնպէս՝ երկու՝ ի միջէ, եւ երկու՝ ի միսոյն, զի ի լինելն մնան երկու եւ ոչ երեք: Արդ, այսոցիկ ոչ է համարձակելի, եւ թէ յանդգնի ոք՝ քակեսցի. ապա թէ ոչ կարասցեն՝ ապաշխարութեամբ ուղղեսցին: Իսկ եթէ անգիտանալով արասցեն կամ զընտանութիւն եւ կամ զասստ պատուիրանին, այդոցիկ այլազգ լիցի ներելն: Ապա թէ երկու ի մի կողմանէ իցէ, եւ մի՝ ի միոյ, բնաւին մի՛ տայցեն թոյլ, եւ թէ յամառեալ արասցեն՝ քակեսցի. իսկ եթէ ոչ կարեն՝ կամ յաղագս յանդգնութեանն, կամ զի իշխանք իցեն, ծանր ապաշխարութեամբ սահմանեսցի. իսկ թէ անգիտանալով ըստ ասացելոցն իցէ, այլազգ լիցի ներելն: Սակայն իշխանաց այլազգ լիցի ներումն յամենայնսն: Ապա թէ մի ի միոյ կողմանէ իցէ, եւ մինն՝ ի միոյ, բնաւին մի՛ լիցի ներել, թէ գիտելով իցէ, թէ անգիտանալով՝ նզովիւք քակեսցին, ապա թէ ոչ կարեն՝ մի՝ լիցի հաղորդիլ ընդ նոսա, այլ լիցին հեռացեալք իբր զպոռնիկս, մինչեւ զղջացեալ քակեսցին եւ ապաշխարութեամբ ուղղեսցին, զի ի լինելն ոչ մնայ եւ ոչ մի, որպէս ի չորրորդին՝ երկու եւ յերրորդին՝ մին: Եւ այդ ըստ կանոնաց ներման, որ ասէ. քանզի որ յանասնոցն բնութիւն սիրելի էր անկանել, այնց ողորմութիւն արարեալ զսահմանսն մեղմացուցին, բայց լաւացն բնիկն է: Յայտ է, զի զչորրորդէն եւ զհինգերորդէն ասէ: Զայդ ըստ Օրինաց եւ կանոնաց դատեցաք, թէ ո՞րպէս զուգին, եւ ներեսցին, եւ կամ բաժանեսցին: Եւ թէ ունէի յաղագս այդոցիկ ըստ տեսութեան դնել մտաց այլ ինչ, որ կամեսցայ, զի մի՛ ընդդէմ ինչ կարծիցիմ կանոնաց, այլ որ ոչ թուին ի կանոնաց, ի կենդանի առաք ձայնէ: Եւ եթէ վարժ ոք գրոց սովորութեան իցէ, տեսցէ զամենայնսդ հաւասարապէս յՕրինաց եւ ի կանոնաց, զի զբազումս ի գրոց տեսանեմք յարանց անտեղեակ այդմ լինել, զի որքան ի միջէ կողմանէ իցէ

չորրորդն կամ հինգերորդն, զնոյն եւ ի միւս կողմանէ պահանջելի է, որ է դուն ուրեք գտանիլ, զի զիւրն ասէ օրէնքն՝ զառականս մի՛ յայտնել, եւ զերրորդն թողլով ի միջոցին՝ զչորրորդն հրամայէ առնուլ: Նոյն եւ ծննդոցն է ըստ կանոնաց: Սակայն բազումք ի տգիտաց յառաջ բերեն զՅովհաննու Ոսկեբերանի զասացեալն, եթէ Օրէնքն ի մերձաւորաց հրամայէ յազգականաց առնուլ կին՝ ոչ կամել յօտարս զսերմն տալ, իսկ Աւետարանն՝ առ հեռաւորս զսէրն տալ: Արդ, եթէ այդքան է պատճառն, ընդէ՞ր ճշդիւ խնդրին ընտանիքն: Գիտելի է, զի սուրբն ասացուածովն զզօրութիւն Օրինացն եւ Աւետարանին ասէ, այլ ոչ զպահպանութիւն, զի ոչ ասաց, թէ վասն այսոսիկ ոչ է խտրելի ազգայինն, այլ գիտէ, զի Օրէնք է եւ պահելի է, զի ըստ ժամանակաց զանազանեցան այդոցիկ Օրէնք, զի ըստ բնութեան ոչ է մեղք, այլ ըստ օրինադրութեան յայտնելոյ գիտութիւն: Յառաջ քան զՕրէնս զքոյր իսկ առնէին, եւ Օրէնքն հրաժարեցոյց: Օրէնքն զհօրքոյր եւ զմորքոյր եւ զեղբօր մօր դստերս ոչ հրաժարեցոյց, իսկ կանոնք զայսոսիկ եւ որ նման սոցին իբր զմերձաւորսն հրաժարեցոյց, ասելով՝ մի՛ ոք արասցէ խնամութիւն մինչեւ ի չորրորդ եւ ի հինգերորդ զարմն: Եւ զայս աննշան ասէ, ոչ ըստ Օրինացն թուելով, թէ որո՞ց իցէ եւ ո՞րոց չիցէ, զի յայտ արասցէ ամենայն ընտանութեանն ծննդոք բաժանիլ: Եւ զի Հոգւոյն Սրբոյ է օրինադրութիւնս, զգուշութեամբ պահեսցուք, զի մի՛ դատապարտիցիմք: Եւ արդ, եթէ հաճոյ թուեսցին այս դատաստան յեկեղեցի, զի որքան կար էր՝ ի գրոց ճշմարտելով եդաք, ըստ այսմ վարեսցին, ապա թէ անհաճոյ՝ մի՛ իբր յանդուգն ըստգտցէ, այլ իբր տգիտելոյ՝ թողութիւն շնորհեսցէ մեզ եւ ուղիղ դատաստանաւ վարելով ըստ գրոց, որպէս տեսանէ կորովի մտօք զանձն, եւ զմեզ ազատ ի մեծէ եւ յանաչառ դատաստանէ ազատս արասցէ: Միայն մի՛ լիցի կաշառօք կուրացեալք, որպէս զբազումս տեսանեմք, զի այնքան են վրէժխնդիր այդորիկ օրինաց, որքան զձեռս լի առնեն կաշառօք, զորոց զդատն հատուցանելոց են:

ԳԼՈՒԽ ՄԺԴ ՎԱՍՆ ՆԱՒԱՑ ԲԵԿԵԼՈՑ

Եւ զնաւս բեկեալս ի ծովու մերձաւոր քաղաքն ձեռնատուութեամբ փրկիցէ, իբրու զի հանդերձեալ էր վայելուլ ի շահից նոցա. այլ յաւար առնուլ յօտար մարդկանէ վասն բեկմանն արտաքոյ է դատաստանի: Եւ թէ ձրի կամին փրկել, որքան հնար է՝ վարձս տացեն, եւ զՕրինացն ընդ միտ ածել՝ զանկեալ գրաստ յարուցանել ընդ տեառն իւրում: Այլ ագահել եւ յափշտակել այսպէս լիցի դատաստան. կամ

որպէս թափէ զաւար, կամ իբր տէր, որ ի հնազանդելոց տասանորդէ, եւ կամ ի հնգէ: Եւ սակաւ զայդ եղաք զդատաստան, զի յոյժ ընդդէմ իրաւանց գործեն Հռոմայեցիք այդոցիկ. եւ զի մի՛ այն լիցի, թէ ի մերոց աւագաց պատահի տիրել ծովու:

ԳԼՈՒԽ ՄԺԵ ՎԱՍՆ ԽԱԲԵԲԱՅԻՑ

Եւ զի բազումք շրջին խաբէութեամբ յանուն սրբոյ եկեղեցոյ եւ վանաց եւ այլօք բազմադիմի պատճառօք եւ զբազումս պատրեն, մինչ զի ոչ է դիւրաւ ի վերայ կալ պատրուակեալ չարեաց նոցա, քանզի սովորին ընծայական առնել թուղթս եւ այլ եւս ձեւս ստանան կեղծաւորութեամբ: Արդ, յորժամ պատահի ի վերայ կալ նոցա եւ գտանել զխաբէութիւն նոցա, զժողովեալ ինչսն առնուլ, որ յայլոց եկեղեցոյ անուն իցէ, եւ թէ կարիս ինչ իցէ՝ յիւրաքանչիւր եկեղեցի անդ առաքել, յորոյ յանուն ժողովեալ է: Եւ թէ չիցէ հնար այսմ լինել, իրաւունս կարծեմ ըստ պատճառի ժողովել ոյն այնպէս մատակարարել եպիսկոպոսաց եւ թէ այլ ոք իցէ: Եթէ պատճառաւ եկեղեցի շինելոյ իցէ եւ բաւական այսմ իցէ, այնպէս առնել, եւ թէ չիցէ բաւական, ի պէտս եկեղեցոյ ածցեն: Եւ թէ պատճառաւ գերութեան իցէ, յայնոսիկ վարիլ: Ըստ այնմ օրինակի լիցի եւ այլն ամենայն:

ԳԼՈՒԽ ՄԺՋ ՎԱՍՆ ՈՐ ՆՈՐ ԳԵՂ ՇԻՆԵՆ

Յորժամ զառաջինն շինեսցի գեղ, չէ հաստատուն բաժանումն հողոյն եւ ջրոյն եւ այլոց այսպիսեաց, մինչ բաւական բնակիչք ժողովեսցին, եւ ապա բաժանումն հաստատեսցին: Ապա թէ աւերակ շինիցի եւ չիցէ բազմաժամանակեայ, մինչ զի գիտել իւրաքանչիւր զսահման անդաստանի, ըստ սահմանի առաջնոցն կալցին: Իսկ եթէ բազմաժամանակեայ իցէ, եւ ոչ գիտիցեն զսահմանսն, եւ տէրութեան փոխումն եղեալ, նորոգ արասցեն բաժանումն հաւասարադատուն թեամբ, նախ՝ եկեղեցոյն եւ ապա՝ այլոցն, եւ մասն աւելի տալով որ գլխաւորն իցէ գեղջն՝ վասն հոգալոյ զայլսն:

ԳԼՈՒԽ ՄԺԷ ՎԱՍՆ ՈՐ ԳՆԵՆ ԵՒ ԾԱԽԵՆ ԿՈՒՄԱԾ ԵՒ ԱՅԼ ԻՆՉ

Վաճառք ամենայն հաստատին, յորժամ որք վաճառենն՝ ամենեցուն յանձնառութեամբ վկայութեան կամքն ընդ նոսա իցէ: Ըստ այսմ լիցի. թէ հայր վաճառիցէ, պարտ է ուստերաց եւ դստերաց իւրոց կամօք առնել եւ եղբարց, որ ժառանգն իցեն. նմանապէս՝ թէ որդիքն վաճառեն՝ հօրն, եւ այլ եղբարցն, եւ քերցն կամօք: Ապա թէ ոչ առնեն այնպէս, յորժամ կամին անդրէն դարձուցանել՝ իշխան լիցին, թէ եւ գրով հաստատեալ իցէ: Եւ թէ ի միասին գրով եւ վկայիւք վաճառիցեն, եւ յաղագս աղքատութեան պատճառի իցէ, եւ սահմանաւ, զոր դնէ վաճառողն, եւ կամ որպէս յառաջ ցուցեալ է, իշխան լիցին դարձուցանել, ապա թէ անպատճառ իցէ՝ հաստատուն լիցի: Արդ այդպէս՝ կամ դարձցին եւ կամ հաւանեսցին ըստ արժանւոյն: Իսկ գիր հաստատութեան նշանաւ եպիսկոպոսին լիցի կամ ճշմարիտ դատաւորին լիցի, սակայն նշանն՝ Քրիստոսի նշան խաչին եւ պատկեր եպիսկոպոսին եւ կամ այլոց դատաւորաց, այսինքն՝ հայրապետաց: Եւ թէպէտ այլոց ձեռամբ գրին, նոքօք նշանակեալք հաստատուն լիցին, որպէս ի տուն թագաւորաց գրին գիր, սակայն արքունի նշանաւ նշանակին եւ այնպէս հաստատին. նոյնպէս եւ աստ լիցի:

ԳԼՈՒԽ ՄԺԸ ՎԱՍՆ ԹԷ ԻՆՉ ՑԵՂ ԲԱԺՆԻՒ ԵԼԱՆԷ ՀԱՐՄՆ Ի ՏԱՆԷՆ

Եւ յորժամ բաժանեսցին եղբարք ի միմեանց եւ բաժանումն արասցեն հայրենեաց, նախ զհարսանցն բաժինսն յայտ արասցեն եւ յիւրաքանչիւրսն տացեն, եւ ապա՝ ինքեանց հայրենեացն: Իսկ եթէ ի մէջ եղբարցն ծախեալ իցէ ուրուք բաժին, յամենեցունց կանգնեսցի, զի տէր է իւրաքանչիւր ոք իւրոցն: Զայդ հասարակ կարծելի է դատաստան ըստ քաղաքավարութեան աշխարհի: